

چهار نگرانی اصلی در خطبه خامنه‌ای در نماز جمعه بازتاب می‌یابد

به قلم مهدی خلجی (/fa/experts/mhdy-khljy-0/)

۱۶ ژانویه ۲۰۲۰

همچنین دست‌یافتنی به

(English (/policy-analysis/khameneis-rare-friday-sermon-reflects-four-pressing-concerns
العربية (/policy-analysis/khtbt-khamnyy-alnadrt-fy-slat-aljmt-tks-arbt-msadr-qlq-mulht/)

درباره نویسنده

مهدی خلجی (/fa/experts/mhdy-khljy-0/)

مهدی خلجی عضو ارشد و هموند پژوهشی خانواده لیبتسکی در انستیتو واشنگتن پژوهشگر تشیع فلسفه و کارشناس سیاست ایران

تحلیل کوتاه

خشم عمومی به خاطر سوءمدیریت رژیم در فاجعه هواپیمای مسافربری اوکراینی در حال انفجار است و به نظر می‌رسد رهبر ایران درک کرده که احتمالاً روش‌های معمول او برای فرونشاندن ناآرامی‌ها و بهره‌برداری از چرخه انتخابات کافی نخواهد بود

روز جمعه ۱۷ ژانویه قرار است علی خامنه‌ای رهبر ایران برای اولین بار در هشت سال گذشته اقامه نماز جمعه در تهران را بر عهده گیرد. تصمیم او در هدایت برجسته‌ترین مراسم مذهبی-سیاسی در ایران در حالی است که در پی اعتراف سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به سقوط غیرعمدی هواپیمای مسافربری اوکراینی در هفته گذشته موجی از اعتراضات عمومی تازه به دنبال داشته است. در ابتدا رژیم از پذیرش مسئولیت این فاجعه سر باز زد و فقط تحت فشار سنگین بین‌المللی ناچار به اعتراف شد. حالا خامنه‌ای توجه خود را به مهار آسیب ناشی از این واقعه در آستانه انتخابات مجلس در ماه آینده معطوف کرده است.

نقش سیاسی نماز جمعه

اقامه نماز جمعه در پایتخت به امامت خامنه‌ای به طور نمادین نقشی پراهمیت دارد که معمولاً برای زمانی حفظ می‌شود که به عنوان بالاترین مقام جمهوری اسلامی بخواهد پیامی مهم به مردم برساند. اسلحه به دست گرفتن خطیب نماز جمعه در هنگام ایراد خطبه هم در واقع نمادی از اهمیت سیاسی (و نمایشی) نقش امام جمعه و مظهر قوت نظامی دولت و رویکرد سازش‌ناپذیر آن در برابر دشمنان آن است.

طبق ایدئولوژی حاکم بر رژیم رهبر ایران بر این مراسم اختیار مطلق دارد از جمله این آزادی که خودش امامت نماز را بر عهده گیرد و یا این مسئولیت را به نماینده خود بسپارد. هم به طور تاریخی خلیفه حاکم امامت را به افراد وفادار به خود واگذار می‌کرده و هم در جمهوری اسلامی این وظیفه به روحانیون وفادار به رهبر که مهارت خوبی در سخنوری داشته باشند واگذار شده است. آیت‌الله خمینی سلف خامنه‌ای هرگز خود به اقامه نماز جمعه نپرداخت و همیشه آن را به دیگر روحانیون تفویض می‌کرد. در حالی که خامنه‌ای در طول دوره رهبری‌اش شش روحانی را به عنوان «امام جمعه موقت» نماز جمعه تهران منصوب کرده اما این امتیاز را برای خود محفوظ داشته که هر وقت لازم دید شخصاً امامت جمعه را بر عهده گیرد.

آخرین باری که رهبر ایران نماز جمعه تهران را اقامه کرد سوم فوریه ۲۰۱۳ بود. در آن زمان او باید به فشارهای اقتصادی فزاینده در

داخل و تصمیم دولت برای مذاکره با واشنگتن در خصوص برنامه هسته‌ای واکنش نشان می‌داد. خامنه‌ای آن روز در کنار دیگر پیام‌ها نسبت به غیرقابل اعتماد بودن آمریکایی‌ها نیز هشدار داد و گفت: «ما نباید فریب لبخند دشمن و وعده‌های دروغین او را بخوریم». اوایل گاهی مایل بودیم که باور کنیم اما کم‌کم فهمیدیم که پشت صحنه چیست. آن‌ها بی‌هیچ شرمی خلف وعده می‌کنند. در آن روز رهبر ایران به مسائل مربوط به انتخابات مجلس هم پرداخت که مدت کوتاهی پس از آن تاریخ برگزار می‌شد. او این بار نیز در مورد انتخابات سخن خواهد گفت.

چرا حالا به منبر می‌رود

در روزهای آخر هفته قبل وقتی سپاه اعلام کرد مسئولیت ساقط کردن پرواز ۷۵۲ خطوط بین‌المللی اوکراین را که سه روز قبل از آن رخ داده بود می‌پذیرد مردم تهران و دیگر شهرها به خیابان ریختند تا خشم خود را نسبت به عملکرد رژیم نشان دهند - نه فقط به خاطر مرگ ۱۷۶ سرنشین آن هواپیما در تاریخ ۸ ژانویه بلکه به خاطر دروغ‌گویی در مورد این فاجعه. رژیم ایران پس از فشار کانادا سوئد اوکراین و دیگر کشورها ناچار شد با بی‌میلی به مسئولیت خود در آن حادثه اعتراف کند. خود خامنه‌ای نیز در لاپوشانی این حادثه نقش داشت و حتی در سخنرانی عمومی خود پس از این واقعه هیچ اشاره‌ای به آن نکرد.

در ابتدا رژیم توجه خود را بر کارزار تبلیغاتی بزرگی برای برجسته ساختن حمله موشکی ایران به پایگاه نیروهای نظامی آمریکا در عراق متمرکز کرد. آن حمله - که با استفاده از موشک‌های بالستیک انجام شد - ساعاتی قبل از ساقط شدن پرواز ۷۵۲ بود. خود حمله هم به تلافی ترور قاسم سلیمانی فرمانده نیروی قدس سپاه پاسداران به دست آمریکا صورت گرفت. ظاهراً رهبران ایران باور داشتند که اعتراف به حقیقت بلافاصله پس از سقوط هواپیما تلاش‌های آن‌ها را در بهره‌برداری از خشم عمومی نسبت به آمریکا به خاطر کشتن سلیمانی تضعیف خواهد کرد و به این ترتیب نمایش قدرت رژیم را بر هم می‌زند و آن را بی‌اعتبار می‌کند. به این دلیل رسانه‌های دولتی به جای توضیح درباره واقعه به پخش تصاویر خامنه‌ای پرداختند که شخصاً بر حمله موشکی به پایگاه آمریکایی‌ها در عراق نظارت می‌کرد و تلاش کردند از او چهره یک فرمانده قوی و هوشمند نظامی ترسیم کنند که برای حفاظت از مردم‌اش شجاعانه در مقابل دشمن اقدام می‌کند.

با این وجود عزای ملی برای سلیمانی به سرعت به خشم عمومی نسبت به خامنه‌ای تبدیل شد. خشمی که از افشای حقیقت واقعه از سوی کشورهای خارجی بیانیه‌های متناقض از سوی فرماندهان سپاه و دولت حسن روحانی و بی‌میلی رژیم به بازخواست از مقامات عالی‌رتبه مسئول این فاجعه ناشی شده بود. این تغییر چشمگیر در رویکرد عمومی به شدت به تلاش‌های گسترده دولت در بسیج مردم

برای اعتراض به ترور سلیمانی و نمایش محبوبیت و قدرت داخلی. (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/new-khamenei-speech-underlines-the-importance-of-popular-support-for-the-re>) رژیم ضربه زد.

خامنه‌ای با اقامه نماز جمعه در این وضعیت بغرنج احتمالاً به چهار نگرانی اصلی خواهد پرداخت. اول این که ظاهراً رژیم حالا به این باور رسیده که رویکرد فریبکارانه و اهانت‌آمیزش به تراژدی هواپیمای مسافربری پیامدهای ناخواسته‌ای از جمله توهین به خانواده‌های قربانیان نقض کرامت انسانی آن‌ها به عنوان شهروند و شوک و خشم همه ایرانیان فارغ از باورهای ایدئولوژیک و سیاسی آن‌ها به دنبال داشته است. بسیاری از کسانی که بدون قید و شرط از سیاست‌های نظام در گذشته حمایت می‌کرده‌اند اکنون به دشواری ادعاهای رهبران‌اش را باور می‌کنند و نمی‌توانند رفتارشان را ببخشند. همین امر باعث بروز شکاف در پایگاه قدرت اجتماعی رژیم و میان‌نخبگان

حاکم شده است. و برخلاف اعتراضات مربوط به افزایش قیمت بنزین (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-gasoline-protests-regime-unpopular-but-resilient>) که در ماه نوامبر گذشته رخ داد خطایی که اعتراضات جاری را کلید زد به نظر می‌رسد جبران‌ناپذیر باشد.

مثلاً یکی از تصاویر ویدیویی که به صورت گسترده در شبکه‌های اجتماعی دست به دست شد سردار سپاه امیرعلی حاجی‌زاده را نشان می‌دهد که از تصمیم رژیم برای حقیقت‌پوشی سه‌روزه دفاع می‌کند. به گفته او اگر دولت از ابتدا اشتباه خود را اعلام می‌کرد ممکن بود پرسنل نظامی را شوکه کند و مانع توجه آن‌ها به وظایف حساس‌شان در وضعیتی شود که به شکلی خطرناک در رویارویی با آمریکا قرار داشتند. اما چنین استدلال‌هایی در فرونشاندن خشم عمومی ناکام مانده است. حتی اگر در نهایت اعتراضات خاموش شود این فاجعه به احتمال زیاد منجر به آن خواهد شد که حامیان اصلی رژیم دچار حیرت‌زدگی شوند و احساس کنند به آن‌ها خیانت شده است. دو حسی که به دشواری التیام خواهد یافت.

دوم رژیم امیدوار بود که سرکوب خشونت‌بار نوامبر و مراسم‌های گسترده تشییع برای سلیمانی در اوایل این ماه معترضان را قانع خواهد کرد که دیگر به خیابان‌ها نریزند. اما فاجعه هواپیمای مسافربری به مردم انگیزه داد که بار دیگر دست به اعتراض بزنند - نه فقط برای نشان دادن خشم خود از آن واقعه بلکه با هدف تأکید بر خواسته اساسی خود در ایجاد تغییر و ابراز انزجار از رهبری و سپاه پاسداران. چند چهره سیاسی - از جمله مهدی کروبی از رهبران جنبش سبز و فائزه هاشمی دختر اکبر هاشمی رفسنجانی رئیس‌جمهور سابق ایران - به طور علنی خواستار کناره‌گیری خامنه‌ای از سمت فرماندهی کل قوا شدند. گرچه رژیم قادر است معترضان

را بار دیگر و این بار حتی با شدتی بیشتر سرکوب کند اما چنان رویکردی می‌تواند عواقبی غیرقابل‌پیش‌بینی به دنبال داشته باشد و بحران حتی بزرگتری را آغاز کند از این رو رژیم اکنون با معضلی خطرناک روبه‌روست. توسل به خشونت گسترده می‌تواند به بی‌ثباتی بیانجامد اما اقدام نکردن نیز می‌تواند به بی‌ثباتی منجر شود. اقامه نماز جمعه ممکن است روش خامنه‌ای برای یافتن راه میانه‌ای برای خروج از این معضل باشد.

سوم رهبر ایران احتمالاً بیم دارد که بحران‌های داخلی و اعتراضات جاری امید «دشمنان» ایران برای تغییر رژیم را تقویت کند و منجر به آن شود که آن‌ها فشارهای سیاسی و اقتصادی خود را تشدید کنند. به نظر خامنه‌ای هدف چنان فشارهایی واداشتن تهران به بازگشت به مذاکره از موضعی ضعیف‌تر و یا تعویض رژیم با حکومتی خواهد بود که با غرب رابطه‌ای دوستانه‌تر داشته باشد. بنابراین این احتمال هست که او هر آنچه را نیاز است برای پایان دادن به اعتراضات انجام دهد اما بدون آن‌که وضعیت را که به نمایش افتضاح‌آمیزی از جدایی تلخ ملت و دولت تبدیل شده بدتر کند.

چهارم جمهوری اسلامی به عنوان یک نظام نیمه-تمامیت‌خواه هنوز هم به برگزاری انتخاب نیاز دارد تا محبوبیت و مشروعیت دموکراتیک خود را «ثابت کند». بنابراین خامنه‌ای احتمالاً امیدوار است که بتواند انتخابات مجلس در ماه آینده را از خشم عمومی بر سر فاجعه هواپیمای اوکراینی محافظت کند. سخنرانی روز جمعه او و اقدامات پس از آن به احتمال زیاد همین امر را بازتاب خواهد داد و دستگاه سنتی رژیم برای انحصار نتایج و مشروعیت‌بخشی به انتخابات را تقویت خواهد کرد. این دستگاه پیشاپیش کار خود آغاز کرده است. شورای نگهبان بی‌سروصدا الگوی معمول خود را در سلب صلاحیت از شمار زیادی از نامزدهای مجلس دنبال کرده و کسانی را که وفاداری مطلق خود به رهبر ایران را به حد کافی نشان نداده‌اند کنار می‌گذارد. با نزدیک‌تر شدن روز انتخابات رژیم از سازوکارهای دیگری هم در حمایت از ادعاهای خود مبنی بر مشارکت شمار قابل قبولی از واجدین رای‌دهی (مثلاً بالای پنجاه درصد) بهره‌برداری خواهد کرد.

خطبه روز جمعه خامنه‌ای احتمالاً به همه این نگرانی‌های فوری یکجا خواهد پرداخت: از جمله با تاکید بر «تهدید دشمن» اولویت مطلق امنیت و اهمیت حیاتی سپاه در حفاظت از مردم در برابر این خطر انتقاد از کارزارهای «ظالمانه» رسانه‌های بین‌المللی بر ضد محافظان ملت هشدار نسبت به توطئه‌ها و خرابکاری ایالات متحده. تاکید بر امتناع‌اش از مذاکره به دلیل غیرقابل اعتماد بودن آمریکا و تشویق مردم به مشارکت در انتخابات. در مقابل احتمالاً بسیار بعید خواهد بود که کوچکترین نشانی از تواضع یا سازش در برابر مخالفان داخلی یا خارجی‌اش نشان دهد. این موضع‌گیری مبارزطلبانه او ممکن است شامل خودداری از برکناری فرماندهان سپاه به خاطر حادثه سقوط هواپیمای مسافربری نیز بشود و چه‌بسا حتی قوه قضایی را از پیگرد قانونی مسئولان این حادثه منع کند.

* مهدی خلجی هموند برنامه خانواده لیبسکی در انستیتو واشنگتن است. ❖

RECOMMENDED

BRIEF ANALYSIS

Bennett's Bahrain Visit Further Invigorates Israel-Gulf Diplomacy

فوریة ۲۰۲۲

Simon Henderson

(/policy-analysis/bennetts-bahrain-visit-further-invigorates-israel-gulf-diplomacy)

BRIEF ANALYSIS

Libya's Renewed Legitimacy Crisis

أوروبا ٢٠٢٢ ١٤

Ben Fishman

[\(/policy-analysis/libyas-renewed-legitimacy-crisis\)](#)

BRIEF ANALYSIS

The UAE Formally Ceases to be a Tax-Free Haven

أوروبا ٢٠٢٢ ١٤

Sana Quadri ,

Hamdullah Baycar

[\(/policy-analysis/uae-formally-ceases-be-tax-free-haven\)](#)

TOPICS

[\(fa/policy-analysis/dmkrazy-w-aslah/\)](#) دمکراسی و اصلاح

[\(fa/policy-analysis/rb-w-aslam-syasy/\)](#) عرب و اسلام سیاسی

REGIONS & COUNTRIES

[\(fa/policy-analysis/ayran/\)](#) ایران